

Viite: Lausuntopyyntö 8.6.2010 (Dnro 20/040/2009)

Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n lausunto perusopetuksen yleisten valtakunnallisten tavoitteiden sekä perusopetuksen tuntijaon uudistamista valmisteleavan työryhmän ehdotuksista

Lausuntomme koskee uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetusta sekä ehdotettua etiikan opetusta. Lausuntomme on suhteellisen pitkä työryhmän ehdotuksen vajauden ja epätäsmällisyyden tähden.

Tausta

Lausuntomme taustaksi selvennämme, että yhdistyksemme tavoittelemassa julkisen vallan koulussa ei ole uskonnonopetusta (ei uskontotiedon asussakaan), ei uskonnollisia tilaisuuksia eikä uskonnon harjoittamista missään oppiaineessa. Uskonnonopetuksen edustama uskonnollinen todellisuuskäsitys on vastoin sitä tieteellistä todellisuuskäsitystä, jota koulu muutoin edustaa. Maallinen, sekulaari, tunnustukseton koulu olisi myös yhdenvertainen, sillä se ei erottelisi oppilaita näiden katsomuksen perusteella, ja se edistäisi suvaitsevaisuutta eri katsomusryhmien välillä, koska katsomuksia ei koulussa korostettaisi, vaan ihmiset otettaisiin ihmisinä.

Uskonnonopetuksen tuntimäärä

Työryhmän ehdotus uskonnonopetuksen tuntimäärän vähentämisestä on kannatettava. Nykyistä tuntimäärää on laajasti (kirkkoon kuulumattomia huomattavasti suuremmalla osuudella) pidetty liian suurena työryhmän mainitsemissa kyselyissä, joissa myös aivan oikein on verrattu uskonnonopetuksen tuntimäärää historian ja yhteiskuntaopin tuntimäärään. Mutta kyse ei ole vain tuntimäärästä, vaan aloittamisajastakin. Siksi vähennyksen pitäisi olla suurempikin, ja se olisi toteutettava aloittamalla uskonnonopetus vasta 5. vuosiluokalla.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksen tuntimäärät liittyvät myös ehdotettuun etiikan opetukseen, ja siksi tähän kysymykseen palataan alempana.

Pienryhmäisten uskontojen opetuksen järjestämisvelvollisuus

Työryhmän ehdotuksella rekisteröidyn uskonnollisen yhdiskunnan oman uskonnon opetuksen järjestämisen velvollisuuden alarajan nostamisesta kolmesta oppilaasta kymmeneen oppilaaseen on tavoitteena saada säästöjä opetusryhmien määrässä ja turvata pätevien opettajien saanti. Tämä muutosehdotus suosisi aiheetta ja epäyhdenvertaisesti ortodoksisen uskonnon opetusta, ja vastustamme ehdotusta. Tavoiteltuja säästöjä saataisiin oikealla tavalla aikaan vähentämällä edelleen uskonnonopetukselle varattua vuosiviikkotuntimäärää.

On huomattava, että koska apulaisoikeusasiamiehenkin mukaan lain termi ”pyyntö” oman uskonnon opetuksesta tarkoittaa oikeutta vailla velvollisuutta, niin rekisteröityyn uskonnolliseen yhdiskuntaan kuuluvan oppilaan katsomusaineopetusjärjestely on lähtökohtaisesti se, että hänelle on järjestettävä muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa. Sellainen järjestely on oppilaille yksinomaan hyödyksi eikä kenenkään katsomuksen vastaista. Huoltajat voivat halutessaan ottaa lapsen mukaan omaan uskonnonharjoitukseensa ja näin siirtää lapselle oman uskonnollisen kulttuuriperintönsä. Tältä kannalta ehdotus olisi kyllä osa yhdistyksemme perustavoitteen toteuttamista.

Äsken mainitun seikan tähden säästösuuntaan johtaisi myös alla mainittu allekirjoittaneen opetusministeriölle 29.8.2006 tekemä esitys perusopetuslain 13 §:n täsmentämisestä vallitsevan laintulkinnan mukaiseksi.

Alempana ehdotusta tarkastellaan myös elämänkatsomustiedon opetuksen kannalta.

Elämäkatsomustiedon opetukseen osallistumiseen oikeutetut

Vastustamme elämäkatsomustiedon avaamista enemmistökirkon jäsenille peruskoulussa ja nuorisoluokiossa liian vaarallisena uhkana opetuksen uskonnottomalle luonteelle. Huoltajat voivat joka tapauksessa yhteisesti ilmoittaa lapsen eronneeksi kirkosta (12 vuotta täyttäneen tapauksessa hänen suostumuksellaan), vaikkapa lapsen itsensä aloitteesta, ja näin saada hänet elämäkatsomustiedon opetukseen. Mutta tämä ei riitä, vaan 12 vuotta täyttäneen lapsen tulisi saada itse päättää uskonnollisesta asemastaan ja sen puitteissa jo peruskoulussa katsomusaineestaan samoin säännöin kuin nyt luokiossa. Tilannetta myös auttaisi, jos kunnat tiedottaisivat elämäkatsomustiedon opetuksesta paljon paremmin kuin nykyisin; tiedotteet ja lomakkeet eivät välttämättä edes ole lain ja sen vallitsevan tulkinnan mukaisia, kuten allekirjoittanut oikeusasiamiehelle moneen kertaan kannelleena tietää. Allekirjoittanut on tehnyt opetusministeriölle 29.8.2006 esityksen muuttaa perusopetuslain uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskeva 13 § puhumaan vallitsevan laintulkinnan mukaisesti oppilaan huoltajien mahdollisesta yhteisestä tahdonilmaisusta (ilmoitus, pyyntö, ratkaisu) oppilaan huoltajan mahdollisen tahdonilmaisun sijasta. Tämän kaikkien enemmistökirkkoon kuulumattomien oppilaiden ja perusopetuksen järjestäjien kannalta muutoinkin yhä aiheellisemmän esityksen toteuttaminen olisi avuksi myös siihen, että elämäkatsomustiedon opetukseen pääsisi mahdollisimman moni sellainen, jolle se on suunnattukin.

Mutta onko työryhmän ehdotuksella korkeasta kymmenen oppilaan rajasta pienryhmäisten uskontojen opetuksen järjestämiselle myös julki lausumaton tavoite vahingoittaa elämäkatsomustiedon opetusta? Ehdotuksesta voisi nimittäin koitua uhka elämäkatsomustiedon opetuksen uskonnottomalle luonteelle. Vaikka rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva oppilas on kaiketi lain vallitsevan tulkinnan mukaan aina oikeutettu osallistumaan elämäkatsomustiedon opetukseen, veloitettu siihen osallistumiseen hän ei ole silloinkaan, kun hänen oman uskontonsa opetusta ei ole järjestetty. Mutta samaa väistämismahdollisuutta pois koko katsomusopetuksesta ei ole uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalla elämäkatsomustiedon oppilaalla. Siksi elämäkatsomustiedon opetus on säilytettävä kaikissa oloissa tunnustuksettomana. Tämän myös pitäisi sopia kaikille opetuksen osallistujille, sillä kuten opetusministeri Henna Virkkunen totesi vastauksessaan eduskunnassa vuonna 2009 tehtyyn kirjalliseen kysymykseen, elämäkatsomustieto lähtee pelkistä eettisistä kysymyksistä eikä ateistista opetusta Suomessa säädösten mukaan ole. Toisaalta, kuten myös raportti oppimistulosten arvioinnista osoittaa, opetuksessa on aiempaa perusteellisemmin esiteltävä oppilaiden omaa sekulaaria kulttuuriperintöä, vaikka ei siis vastaavalla tavalla minkään uskonnon kulttuuriperintöä.

Aikuislukioissa vapaa elämäkatsomustiedon valinta ei kaiketi ole johtanut opetuksen luonteen karsimiseen. Työryhmän raportista päätellen niin ei ole käynyt myöskään aikuisille järjestetyssä perusopetuksessa, vaan enemmistö oppilaista on halunnut valita elämäkatsomustiedon juuri sen tunnustettomuuden tähden.

Ehdotettu etiikan opetus

Vastustamme työryhmän ehdottamaa uutta etiikka-oppiainetta todellisena uhkana ateistien ihmis-oikeuksille. Työryhmän ehdotus on liian vapaasti esitetty edes muun kannan ottamiseksi.

Työryhmä esittää, että etiikka-oppiainetta opetetaan 2 vuosiviikkotuntia vuosiluokilla 7–9 ja että etiikkaa voidaan opettaa joko osana oman uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetusryhmien opetusta (*eriytetyn opetuksen malli*) tai kaikille katsomusryhmille yhteisesti (*yhteisopetusmalli*). Epäselväksi ehdotuksessa jää, olisiko jommankumman mallin oltava valtakunnallinen tai tulisiko samaa mallia käyttää molempien vuosiviikkotuntien ajan tai tulisiko eriytetyssäkin mallissa etiikan opintosuoritus arvioida erikseen.

Etiikan eriytetyn opetuksen malli. Tässä mallissa elämäkatsomustiedon ryhmissä opetettavan etiikan olisi ehdottomasti oltava tunnustuksetonta, sekulaaria etiikkaa, jota elämäkatsomustiedon opetuksessa opetetaan muutenkin. Tällöin tämä malli olisi hyväksyttävissä, jos — mutta vain jos — se otettaisiin lainsäädännössä ainoaksi mahdollisuudeksi. Voi silti kysyä, onko oma etiikka-oppiaineensa tällöin tarpeen.

Elämäkatsomustiedon opetuksessa etiikan opetuksella on jo ennestään ollut suuri paino, ja opetus kauttaaltaan on antanut välineitä myös eettisten kysymysten tarkasteluun, mutta toki opetussuunnitelmassa etiikkaa voitaisiin eriytetyssä mallissa vielä korostaa ja opetettavaa ainesta täsmentää.

Vuosiluokkien 7–9 yhteensä neljällä vuosiviikkotunnilla olisi mahdollista opettaa eri ainekset joustavasti.

Eriytetystä mallista on todettava, että uskonnonopetuksen tavoitteena ei koskaan ole ollut etiikan opetus, vaan uskonnon; huolena on ollut saada oppilaat uskoviksi tai ainakin pysymään kirkon jäseninä, ja eettisten kysymysten tarkastelu on ollut vain väline tälle. Siis edes etiikan korostaminen uskonnonopetuksen opetussuunnitelmassa vuosiluokilla 7–9, tai oma uskonnollisen etiikan oppiaineensa, ei voisi juuri muuttaa sitä, että opetus pysyisi kauttaaltaan uskonnonopetuksena.

Tällöin uskonnonopetuksen vuosiviikkotuntimäärä vähenisi käytännössä vain yhdellä, ja uskonnonopetuksella, uskonnollinen etiikka siihen mukaan luettuna, olisi sama määrä vuosiviikkotunteja ($8 + 2 = 10$) kuin historian ja yhteiskuntaopin opetuksella yhteensä. Tämä toteuttaisi vain hyvin heikosti työryhmän tavoitteen vähentää uskonnonopetuksen määrää. Rehellinen ja ongelmaton tapa vähennyksen toteuttamiseen olisikin luopua kokonaan etiikka-oppiaineesta ja siirtää säästävät 2 vuosiviikkotuntia muuhun opetukseen kuin uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetukseen.

Joka tapauksessa vähentämistavoite voitaisiin toteuttaa eriytettyssä mallissa tehokkaasti opettamalla vuosiluokilla 7–9 uskontoa tai elämäntutkimustietoa sekä vastaavasti uskonnollista tai tunnustuksetonta etiikkaa yhteensä ehdotetun $2 + 2 = 4$ vuosiviikkotunnin sijasta vain joko $1 + 2 = 3$ tai $2 + 1 = 3$ vuosiviikkotuntia.

Etiikan yhteisopetusmalli. Tämä malli sisältää hyvin suuren vaaran ateistien ihmisoikeuksille.

Etiikan yhteisopetusmallissa opetuksen sisällön on välttämättä oltava tunnustuksetonta, uskontoihin nojaamatonta. Vain sellaisena opetus voisi olla loukkaamatta uskonnottomien ihmisoikeuksia. Toisaalta tunnustukseton etiikka ei voisi loukata uskontoisten ihmisoikeuksia. Eri oppiaineissa, muissa kuin katsomusaineissa, tarkastellaan nykyäänkin jossain määrin eettisiä kysymyksiä, vaikka ne eivät opetuksen erityiskohde olekaan, ja tällöin tietysti aina tunnustuksettomalta pohjalta, eikä kukaan ole pitänyt sitä ongelmana. Eihän näissä oppiaineissa myöskään oleteta mitään jumalia tapahtumien selittäjiksi.

Yhteisesti opetettavassa etiikka-oppiaineessa opetuksen tulisi täten olla menetelmiltään filosofista etiikkaa eli moraalifilosofiaa, mutta sen tulisi toki sisältää myös normatiivista etiikkaa lähinnä ihmis-oikeusetiikan muodossa.

Oppiaine ei siis saa olla uskonnollista etiikkaa eli tältä osin joidenkin tahojen ajamaa uskontotietoa, jossa eri uskontojen, pääpainolla luterilaisen kristinuskon, opit esitetään totena ja elämää tarkastellaan uskonnoista käsin. Työryhmän ehdotuksen mukaan opetuksen yleisissä valtakunnallisissa tavoitteissa korostettaisiin opetuksen tiedeperustaa toteamalla, että opetuksen tulee rakentua tieteelliselle perustalle sekä koeteltuun tietoon ja osaamiseen. Uskontojen opit eivät perustu tieteelle, ja tämä torjui uskonnot yhteisesti opettavan etiikan pohjana.

Uskonnollinen etiikka on myös suhteellisen mielivaltaista kunkin uskonnon sisälläkin kunkin vedotessa omien näkemystensä tueksi omaan tapaansa uskonnessa pyhänä pidettyyn muinoin kirjoitettuun ja muinaisia oloja käsittelevään kirjaan (jos sellainen kirja on). Eri uskonnot eroavat vielä paljon toisistaan. Yhteistä pohjaa ne eivät siis anna. Uskonnot ovat myös instituutioita ja ajavat instituutioina omia etujaan, kun taas etiikan opetuksen olisi lähdettävä toisaalta oppilaista ja toisaalta yhteisistä eettisistä ongelmista ja tarjottava oppilaille yhteisiä ajatuksen välineitä näiden ongelmien tarkasteluun. Välineet saadaan filosofiasta, ei uskonnoista.

Työryhmän ehdotuksen yhteenvedon mukaan etiikan opetuksen tavoitteena on vahvistaa suomalaisen yhteiskunnan perusarvojen ja eri katsomusryhmille yhteisten arvostusten ja ihmisyyteen liittyvien kysymysten pohdintaa. Nyt on huomattava, että jumaliin uskomisen ei ole suomalaisen yhteiskunnan perusarvo. Sen sijaan suomalaisen yhteiskunnan perusarvot näkyvät vaikkapa lainsäädännössä, joka on myöskin kaikille katsomusryhmille sama. Työryhmä myös pitää tärkeänä, että toiminta koulussa perustuu yhdessä määritettyyn arvopohjaan; sellaisessa määrittelyssä ei uskontoihin tarvitse eikä voi viitata.

Työryhmän ehdotus etiikan asemasta ja tavoitteiden painopisteistä perustelee etiikan opetusta sillä, että suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa aiempaa monikulttuurisemmaksi tarvitaan mahdollisuus katsomusaineiden rajat ylittävään eettisten peruskysymysten ja suomalaisen yhteiskunnan arvojen ja asenteiden tarkasteluun ja yhteiseen pohdintaan ja että tarvitaan myös foorumi eri katsomusten eettisten lähtökohtien pohdintaan ja yhteisöllisiin keskusteluihin oppiainerajat ylittäen.

Näistä kahdesta seikasta edellisessä on eri katsomusaineet tällöin ilmeisesti työryhmänkin mukaan jätettävä tarkastelun ja pohdinnan ulkopuolelle.

Mutta tarkoittaako työryhmä seikoista jälkimmäisessä viittauksellaan eri katsomusten eettisten lähtökohtien pohdintaan, että etiikan opetuksessa olisi pohdittava uskonnollisista katsomuksista kyseen ollen näiden katsomusten eettisinä lähtökohtina olevia uskontoja?

Onko tällöin opetuksessa heti todettava, kuten lausuntomme alussa on todettu, että uskonnollinen todellisuuskäsitys on vastoin tieteellistä todellisuuskäsitystä ja että siksi uskontojen oppeja ei voi esittää totena opetuksessa ja että sen tähden uskonnoille etiikan pohjana ei opetuksessa voida antaa mitään asemaa? Onko pohdittava sitä, voivatko muinaisia yhteiskuntia kuvaavat uskontojen opit olla ylipäättään käyttökelpoisia ja noudatettavia nykyisen suomalaisen yhteiskunnan eettisissä kysymyksissä? Tällainen tarkastelutapa ei kuitenkaan käyne.

Uskontojen opit ovat kuitenkin niin moninaiset ja kunkin uskonnonkin sisäisesti ristiriitaiset, että onkin parempi antaa uskontoisten oppilaiden kunkin mielessään itse pohtia näitä kysymyksiä ja sovitaa uskonnolliset ajatuksensa suomalaisen yhteiskunnan eettisiin ongelmiin ja näiden ratkaisuihin erityisesti ihmisoikeuskysymyksissä niiden kanssa oppitunnilla työskennellen. Niinhän uskontoinen oppilas joutuu mielessään sopeuttamaan uskonnolliset ajatuksensa myös esimerkiksi luonnontieteisiin tai historiaan niiden opetuksessa. Samalla tavalla kun näitä tieteitä etiikkaa tulee opettaa tunnustuksettomasti, siis yhteisistä eettisistä ongelmista käsin filosofisen etiikan välinein. Tällöin uskontoinen oppilas oppii pidättymään vaikkapa suomalaisen yhteisötason elämään sopimattomista uskonnollisista periaatteistaan tai toisaalta oppii, kuinka toimia rationaalisin argumentein sellaista yhteisötason elämää edistääkseen, jota uskonnollisine periaatteinensa pitää hyvänä ja oikeana. Henkilökohtaisessa elämässämme taas meistä jokaisella saattaa olla meitä pohdituttavia eettisiä kysymyksiä, joista emme tahdo keskustella julkisesti, mutta niinpä etiikan oppitunnilla esimerkit eivät saakaan olla kehenkään yksittäisen oppilaaseen henkilökohtaisella tasolla puuttuvia, vaan esimerkkien tulee olla yleisemmällä, kuten koko luokkaa koskevalla tasolla. Uskonnot voidaan siis todellakin jättää keskustelun ulkopuolelle, kuten tuleekin, tarvitsematta sillä silti kiistää niiden mahdollista merkitystä eri ihmisille.

Vai onko työryhmän mukaan yhteisessä etiikan opetuksessa sittenkin tunnustettava eri uskontojen opit tosiksi? Onko työryhmä siis sittenkin ajamassa etiikan opetuksesta uskontotietoa? Etiikan opetus olisi silloin väärin ateistioppilaita kohtaan ja tuhlaisi heidän aikaansa.

Lisää pelkoa siitä, että työryhmä ajattelee yhteisen etiikan opetuksen uskonnolliseksi, herättää myös työryhmän ehdotus, että aikuisten perusopetuksessa kaikille oppilaille opetetaan yhteisenä katsomuksellisenä oppiaineena etiikkaa. Mutta tunnustukseton etiikka ei ole katsomuksellista, kuten ei ole filosofiaakaan; vain etiikan opettaminen uskonnoista käsin on katsomuksellista.

Uskonnonopetukselle esitetty viikkotuntimäärä 8 ei riitä uskonnon opettamiseen vuosiluokista 7–9 jokaisella. Ongelma tästä voi tulla siksi, että se johtaa paineeseen tehdä yhteisestä etiikan opetuksesta uskonnollista, käytännössä luterilaista.

Toisaalta työryhmän ehdotuksessa etiikan asemasta ja tavoitteiden painopisteistä todetaan, että työryhmälle tulleissa esityksissä on korostettu eettisten kysymysten tarkastelun ja toisaalta filosofisen ajattelun ja yhteiseen pohdintaan perustuvan vuorovaikutuksen tärkeyttä nyky-yhteiskunnassa ja myös perusopetuksessa. Tämä toteamus viittaisi siihen, että työryhmä itse jakomielisesti yllä huomautettuun nähden ajattelisi yhteisen etiikan opetuksen sittenkin olevan tunnustuksetonta, uskontoihin nojaamatonta. Näin erityisesti, koska työryhmä ei samassa yhteydessä tee omaa vaihtoehtoista ehdotusta uskonnollisen etiikan opetuksesta. Mutta arveluun työryhmän tunnustuksettoman etiikan puolelle asettumisesta ei ole luottaminen.

Uskonnot etiikan opetuksessa estäisivät keskittymästä itse etiikkaan. Opetus saisi uskonnoista väärän viitekehyksen. Etiikan opetus pitäisi jälkikäteen pystyä muistamaan juuri etiikan opetuksena, ei minkäänlaisena uskonnon opetuksena. Kirkosta eroamisen voi odottaa jatkuvan vähintäänkin nykyistä vauhtia. Erityisesti nuoret eroavat. Siis suuri osa nykyisistä ja tulevista peruskoulun oppilaista eroaa kirkosta mahdollisimman pian. Etiikan opetuksen tulisi palvella myös heitä, eikä se voisi sitä tehdä, jos he joutuisivat torjumaan etiikan opetuksen pois mielestään hyödyttömänä ja vääränä uskonnonopetuksena.

Pätevät elämäkatsomustiedon opettajat katsottaisiin työryhmän ehdotuksen mukaan myös päteviksi etiikan opettajiksi. He toki ovatkin hyvin päteviä tunnustuksettoman etiikan, eli etiikan itsensä,

opettamiseen. Mutta moni heistä ei periaatteesta haluaisi opettaa uskontoa. Mitä siis merkitsisi heidän ihmisoikeuksilleen ja perustuslailliselle omantunnon vapaudelleen, jos etiikan opetus olisikin uskonnollista? Joutuisivatko he vastoin omaatuntoaan käytännön pakosta opettamaan uskontoa ja vielä mukamas etiikkana?

Toisin kuin työryhmä uskottelee, kansainväliset ihmisoikeussopimukset eivät velvoita julkisen vallan koulua opettamaan uskontoa. Sen sijaan keskeistä näissä sopimuksissa on, että sopimusvaltio ei saa pakottaa lasta julkisen vallan koulussa hänen huoltajiensa vakaumusten vastaiseen joko uskonnolliseen opetukseen tai uskonnonvastaiseen opetukseen.

Lasten moraalisen kasvatuksen suhteen taas kannattaa huomata, että varkaat eivät voi vaatia koulussa lapsilleen opettavan varkaiden moraalia. Vakavammin sanoen huoltajat eivät voi vaatia koulussa opettavaksi moraalia, joka on ihmisoikeuksien vastaista. Moraali on myös aina yksilöllistä; ihminen itse päättää, lakien puitteissa, mikä on hänestä oikein ja hyvää; sitä ei voi toinen ihminen eikä koulu hänen puolestaan päättää. Mutta etiikan opetus voi antaa välineet moraalisten intuitioiden kriittiselle arvioinnille.

Tunnustukseton etiikka ei olisi uskonnonvastaista. Siihen osallistumaan velvoittaminen ei siis myöskään rikkoisi kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Uskovat huoltajat voisivat halutessaan täydentää kotonaan etiikan opetusta uskontonsa näkökulmasta, mutta tärkeitä on, että heidän ei tällöinkään tarvitsisi ryhtyä ensin kiistämään koulun antamaa opetusta.

Mutta pakollinen uskontoihin nojaava etiikan opetus uskontojen todellisuuskäsityksineen olisi ateistihuoltajien vakaumuksen vastaista ja rikkoisi siis kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia.

Suomella on kokemusta asiasta. Vapaa-ajattelijain liitto ry:n pääsihteeri FM Erkki Hartikainen kanteli vuonna 1978 peruskoulussa uskonnonopetuksesta vapautetuille tarkoitetun uskontojen historia ja siveysoppi -oppiaineen uskonnollisesta sisällöstä Genèvessä kokoontuneelle YK:n ihmisoikeuskomitealle, joka antoi asiassa lausunnon vuonna 1981. Tämän lausunnon vuoksi Suomi ei voinut olla perustamatta uskontojen viitekehystä vailla olevaa myöhemmin elämäkatsomustiedon nimen saanutta oppiainetta.

Laillinen, mutta vain osittainen ratkaisu yhteisen uskonnollisen etiikan tilanteeseen olisi oppilaiden vetäminen pois etiikan opetuksesta ja kotiopetuksen antaminen heille. Työryhmän käyttämä asiantuntijapaneeli piti kuitenkin kotiopetusta koulun uhkana sen vahvistaessa eriytymistä. Ratkaisu olisi kestävä ja hankala, ja käytännössä vain joitakin oppilaita auttava. Oppiaine olisi ateisteja pysyvästi loukkaava, jos kantelut kansainvälisiin ihmisoikeuselimiin eivät tuottaisi tulosta.

Suomessa on ollut vuodesta 1923 lähtien se kansainvälisessäkin katsannossa erinomainen, mutta itsestään selvästi oikeutettu tilanne, että huoltajat ovat halutessaan voineet pitää lapsen uskonnonopetuksen ulkopuolella (lähinnä vain uskontojen historia ja siveysoppi peruskoulussa muodosti vakavan, oman lyhyehkön aikansa kestäneen poikkeuksen tästä). Kuitenkaan kyseessä ei ole ollut mikään poikkeuksellisia uhrauksia vaatinut ratkaisu. Nyt, kun enemmistökirkkoon kuulumattomiakin on yli miljoona, tästähän pitäisi luopua työryhmän mahdolliseksi jättämän, yhteisen uskontoisen etiikan opetuksen tähden?

Aikuisten perusopetus

Työryhmä ehdottaa, että aikuisten perusopetuksessa kaikille oppilaille opetetaan yhteisenä *katsomuksellisenä* oppiaineena etiikkaa. Mutta jos työryhmä torjuu nykyisistä opiskelijoista suurimman osan opiskelemaan elämäkatsomustiedon väärällä tavalla katsomuksellisenä, vaikka opiskelijat ovat sen valinneet juuri sen tunnustuksettomuuden tähden uskonnon opetuksen sijasta, niin työryhmä tarkoittanee pakottaa oppilaat etiikkaan, joka olisi uskonnollista ja jossa uskonnot instituutioina puhuisivat puolestaan. Miksi tämä muutos tehtäisiin vastoin oppilaiden enemmistön vapaaehtoisesti tekemää valintaa?

Mahdollisen yhteisesti opettavan etiikan on oltava tunnustuksetonta. Silloin se ei olisi katsomuksellista. Toki etiikka on vain osa elämäkatsomustietoa, jossa voidaan ajatella olevan myös katsomuksellisia osia, ja sikäli tunnustuksettoman etiikan opetus merkitsisi vain elämäkatsomustiedon opetuksen fokusointia.

Työryhmä katsoo, että etenkin tässä koulutettavien ryhmässä tarvitaan katsomusraajat ylittävää, eri katsomusten välistä dialogia edistävää ja suvaitsevaisuutta vahvistavaa katsomusopetusta kaikille

yhteisen etiikan muodossa. Mutta opetus, jossa uskonnot olisivat keskiössä oppilaiden itsensä sijasta toisin kuin olisi tunnustuksettomassa etiikassa, ei voi vahvistaa suvaitsevaisuutta ainakaan uskontoja kohtaan, jos sitä olisi tarkoitus tavoitella, eikä herättää kunnioitusta suomalaista koulujärjestelmää ja yhteiskuntaa kohtaan, vaan opetus loukkaisi ainakin uskonnottomien oppilaiden uskonnonvapautta ja siis ihmisoikeuksia. Oppilaissa saattaa olla niitä, jotka ovat paenneet kotimaastaan juuri uskonnollisten tahojen vainon tähden. Oppilaiden oma kulttuuri saattaa olla aivan muuta kuin uskontoon liittyvää tai uskontopainotteista.

Vastustamme yhteistä etiikan opetusta työryhmän esittämien näkemysten tähden. Jos etiikkaa opetetaan pakollisena oppiaineena, on opetettava toisaalta tunnustuksetonta etiikkaa ja toisaalta mahdollisesti erikseen uskontoista etiikkaa, joista jälkimmäisen ei tarvitse olla joka uskonnolle erikseen.

Valinnaisena aineena mahdollisesti järjestettävä elämäntutkimustieto sisältäisi siis muutakin kuin tunnustuksetonta etiikkaa.

Hallituksen esitys, valtioneuvoston asetukset ja etiikan opetussuunnitelmien perusteet

Työryhmän muistion mukaan työryhmän ehdotuksen toteuttamiseksi etiikka tulee lisätä perusopetuksen yhteisten oppiaineiden luetteloon perusopetuslain 11 §:ssä, jolloin oppiaineen keskeiset tavoitteet ja sisällöt tulee määrätä tarkemmin opetussuunnitelman perusteissa.

Ehdotus on hyvin vajaa, jos työryhmän ehdotus halutaan toteuttaa. Hallituksen esityksessä perusopetuslain 11 §:n muutoksesta tulee perusteluissa ratkaista monia kysymyksiä.

Perusteluissa on vahvistettava, että jos etiikkaa opetetaan yhteisesti, opetuksen on oltava tunnustuksetonta. Siis tunnustuksetonta uskonnottoman eli sekulaarin mielessä; opetusta vailla uskontojen viitekehystä. Tämä toimii ohjeena Opetushallitukselle etiikan valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden laadinnassa.

Perusteluissa on vahvistettava, että jos etiikkaa ei opeteta yhteisesti, opetusryhminä on oltava uskonnon opetuksen ja elämäntutkimustiedon opetuksen opetusryhmät eli tarkemmin ryhmät, joihin oppilaat määräytyvät perusopetuslain 13 §:n mukaisin säännöin. Valtioneuvoston kannattaisi säätää tuntijako niin, että vuosiluokilla 7–9 on yhteensä 3 vuosiviikkotuntia uskonnon tai elämäntutkimustiedon sekä etiikan opetukseen (1+2 tai 2+1); tällöin opetusryhmät voisivat pysyä samoina vuosiluokalta toiselle siirryttäessä. Opetushallituksen on vahvistettava etiikan opetussuunnitelmien perusteet niin, että kuitenkin nykyään vahvistettuja 13 uskonnon opetussuunnitelman perusteita sekä elämäntutkimustiedon opetussuunnitelman perusteita vastaavat omat etiikan opetussuunnitelman perusteensa.

Sikäli kuin hallituksen esityksessä taas jätetään vahvistamatta se, että etiikkaa yhteisesti opettaessa opetuksen on oltava tunnustuksetonta, hallituksen esityksessä on säätämisyjärjestyksestä todettava, että lakimuutoksen säätämisessä on käytettävä perustuslain säätämisen järjestyttä.

Tämä olisi aivan poikkeuksellista, koska yleisesti halutaan välttää poikkeusten tekemistä perustuslakiin. Mutta muun kuin tunnustuksettoman etiikan opettaminen pakollisesti uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille oppilaille rikkoisi perustuslaissa säädettyä uskonnon ja omantunnon vapautta. Toisaalta tämäkään ei riittäisi, sillä Suomea sitovat myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset, ja mainittu perustuslaista poikkeaminen rikkoisi niitä vastaan. Hallituksen ja eduskunnan, erityisesti eduskunnan perustuslakivaliokunnan, pitäisi varautua kansainvälisiin ihmisoikeuselimiin tehtävien kanteluiden mahdollisuuteen.

Hallituksen esityksessä ei siis voi jättää Opetushallitukselle valtaa päättää yhteisesti opetettavan etiikka-oppiaineen luonteesta.

Yhdistyksemme aikoo etukäteen vaatia valtioneuvoston oikeuskanslerilta, että tämä valvoo perustuslain 108 §:n tähden valtioneuvoston istunnossa hallituksen esitystä hyväksyttäessä, että esityksessä toteutuvat perusoikeudet ja ihmisoikeudet. Tämän tähden esityksessä ei voida esittää säädettäväksi etiikan opetuksesta tavalla, joka jättäisi auki mahdollisuuden, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat oppilaat joutuisivat pakosta osallistumaan muun kuin tunnustuksettoman etiikan opetukseen.

On huomattava, että työryhmän ehdotuksen erilaiset kuvailut etiikasta kuten aikuisten perusopetuksen yhteydessä, että yhteisesti opetettava etiikka on katsomuksellinen oppiaine, viittaavat siihen, että työryhmä ei ole sisäistänyt sitä, eikä silloin myöskään ottanut ehdotukseensa sitä, että yhteisesti opetettavan etiikan on hyvin vakavien syiden tähden julkilausutusti oltava tunnustuksetonta (seku-

laaria). Työryhmän väärä käsitys ei silloin myöskään saa välittyä Opetushallitukselle antamaan sille vapaat kädet etiikan opetuksen suhteen.

Päivänavaukset

Työryhmän luonnosteleva valtioneuvoston asetus perusopetuksesta sisältää erityisesti sen, että osa työajasta saadaan käyttää päivänavauksiin yhteisinä tapahtumina. Kannatamme sitä, että päivänavauksia ei enää tarvitse järjestää. Ne ovat vain jäänne aiemmista joka-aamuisista koulun aamuhartauksista. Uskonnolliset päivänavaukset eivät ole koululle yhteisiä tapahtumia, vaan oppilaita eri ryhmiin jakavia. Päivänavaukset olisi asetuksessa lopetettava kokonaan. Eräässä lukiossa tehtiin tänä syksynä niin, vaikka lukioasetus ei olisi sitä vielä sallinutkaan; syynä oli niiden työskentelyä häiritsevä luonne niiden motivoituneissa järjestäjikseen vain uskonnollisia julistajia.

Lausunnon keskeinen sisältö

Kannatamme ehdotusta uskonnon opetuksen ja tällöin siihen liittyen elämäkatsomustiedonkin opetuksen vuosiviikkotuntimäärän vähentämisestä.

Pienryhmäisten uskontojen opetuksen järjestämisvelvollisuuden rajana on yhdenvertaisuuden vuoksi oltava kaikilla nykyiset kolme.

Tavoiteltuja säästöjä saataisiin aikaan vähentämällä sen sijaan edelleen uskonnonopetuksen vuosiviikkotuntimäärää erityisesti ensimmäisillä vuosiluokilla.

Perusopetuslain 13 § on täsmennettävä lain vallitsevan tulkinnan mukaiseksi vaatimalla huoltajan ilmoitus/pyyntö/ratkaisu huoltajien yhteiseksi (Jouni Luukkaisen esitys 29.8.2006 opetusministeriölle). Täsmennys on tarpeellinen enemmistökirkkoon kuulumattomien oppilaiden sekä perusopetuksen järjestäjien kannalta.

Elämäkatsomustiedon opetusta ei tule avata enemmistökirkkoon kuuluville. Vaara opetuksen tunnustuksettomalle luonteelle on muuten liian suuri.

Sen sijaan perustavammanlaatuisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen on saatava päättää itse uskonnollisesta asemastaan ja tämän puitteissa jo peruskoulussa katsomusaineestaan kuten lukiossa.

Rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluville oppilaille, jotka eivät osallistu oman uskonnon opetukseen, koska sitä ei ole järjestetty tai pyydetty, on järjestettävä laadukkaasti muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa. On pidettävä tiukasti huoli, että elämäkatsomustiedon opetuksen tunnustukseton luonne ei ainakaan näiden oppilaiden tähden vaarannu.

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen on ponnisteltava parhaansa, jotta perusopetuksen järjestäjät tiedottavat elämäkatsomustiedon opetuksesta lainmukaisesti ja muutenkin kellovallisesti.

Vastustamme ehdotettua uutta etiikan oppiainetta. Aika sille ei ole vielä kypsä. Sen osoittaa työryhmän epäkypsä tapa kuvailla tätä oppiainetta ja siis ajatella tästä oppiaineesta. Työryhmän mukaan aikuisten perusopetuksessa etiikka olisi yhteinen *katsomuksellinen* oppiaine. Mutta mikään yhteinen oppiaine ei voi olla katsomuksellinen. Erityisesti etiikka ei sinällään ole katsomuksellinen tiede kuten ei ole filosofiaakaan, jonka osa se on.

Mahdollisen yhteisesti opetettavan etiikan on oltava tunnustuksetonta, sekulaaria. Silloin, mutta vain silloin, se ei loukkaa kenenkään uskonnonvapautta eikä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia.

Muissa oppiaineissa kuin uskonnonopetuksessa ote on aina tunnustukseton tarkasteltaessa vastaan tulevia etiikan kysymyksiä. Niissä ei myöskään oleteta mitään jumalia tapahtumien ohjaajiksi. Etiikkassakaan ei tarvitse eikä tieteen kannalta ole järkevää tehdä oletusta jumalista moraalin taustaksi. Tämä ei tarkoita, etteikö yksittäinen oppilas voisi ja saisi ajatella mahdollista jumalaansa niin maailmansa ohjaajaksi kuin moraalin perustaksikin; näin erityisesti hänen henkilökohtaisessa elämässään. Mutta yhteisen keskustelun ja yhteisen oppiaineen taustaksi ei voi eikä saa ottaa uskontojen oppeja eikä niiden todellisuuskäsityksiä. Opetuksen tulee rakentua tieteelliselle perustalle, kuten myös työryhmä itse toteaa opetuksen yleisiä valtakunnallisia tavoitteita koskevassa ehdotuksessaan.

On hyvin suuri vaara, että yhteisesti opetettavasta etiikasta yritettäisiin tehdä uskonnollista, erityisesti luterilaista, vaikka työryhmä ei onneksi ainakaan muuten ole lähtenyt sellaisen uskontotiedon opettamisen tielle.

Hallituksen esityksessä etiikan lisäämiseksi perusopetuslain 11 §:ään uudeksi yhteisesti opetettavaksi oppiaineeksi on esityksen perusteluissa vahvistettava, että jos etiikkaa opetetaan yhteisesti, opetuksen on oltava tunnustuksetonta. Se ohjaa Opetushallitusta etiikan opetussuunnitelman perusteiden laadinnassa.

Vastustamme kaikesta huolimatta yhteistä etiikan opetusta, sillä näemme uhan yhteisestä uskontoisesta etiikasta liian suurena vaarana ateistien ihmisoikeuksille. Vaarassa olisivat paitsi oppilaat ja heidän huoltajansa, jotka vastaavat heidän kasvatuksestaan, myös ne elämäkatsomustiedon opettajat, jotka vakaumuksensa tähden eivät halua opettaa uskontoa eivätkä silloin myöskään haluaisi opettaa uskontoista etiikkaa, mutta joilla voisi olla siihen käytännön pakko.

Yhteisen uskontoisen etiikan opetuksen tapauksessa opetuksen korvaaminen oppilaalle annettavalla etiikan kotiopetuksella olisi toki laillinen, mutta käytännössä vain pientä oppilasjoukkoa auttava ja siis kestävä ratkaisu; ja työryhmään muutenkin pitää kotiopetusta ei-toivotusti eriytymistä vahvistavana.

Vuodesta 1923 lähtien Suomessa on voinut torjua uskonnonopetuksen. Uskontoiseen etiikkaan pakottaminen ei saa tulla kyseeseen nyt, kun valtakirkkoon kuulumattomia on yli miljoona tämän määrän vain kasvaessa.

Etiikka-oppiaintetta koskevan hallituksen esityksen perusteluissa on vahvistettava, että jos etiikkaa ei opeteta yhteisesti, vaan eriytetysti, opetusryhminä on käytettävä uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusryhmiä. Tällöin tietysti myös etiikan opetussuunnitelman perusteet on laadittava vastaavalla tavalla eriytetysti. Malli olisi silloin hyväksyttävissä elämäkatsomustiedon oppilaiden osalta.

Eriytetyn opetuksen mallin tapauksessa voi kuitenkin kysyä, mitä lisää etiikan oppiaine toisi elämäkatsomustiedon opetukselle. Tunnustukseton etiikka on osa elämäkatsomustietoa, ja sen osuuden korostamisesta siis vain olisi kyse.

Eriytetty etiikan opetus merkitsisi käytännössä etiikan sisällyttämistä uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen, jolloin tämän opetuksen vuosiviikkotuntimäärä olisi $8 + 2 = 10$ nykyisten 11 sijasta. Tällöin kuitenkin määrää voitaisiin vähentää vielä yhdellä niin, että vuosiluokilla 7–9 määrä olisi $1 + 2 = 3$ tai $2 + 1 = 3$ ehdotetun määrän $2 + 2 = 4$ sijasta.

Vastustamme aikuisten perusopetuksessa ehdotettua yhteistä etiikan opetusta, koska työryhmän tekstissä se näyttää uskontoiselta. Jos etiikkaa opetetaan pakollisena oppiaineena, on opetettava toisaalta tunnustuksetonta etiikkaa ja toisaalta mahdollisesti erikseen uskontoista etiikkaa, joista jälkimmäisen ei tarvitse olla joka uskonnolle erikseen. Suurin osa oppilaista on jo nyt valinnut tunnustuksetoman elämäkatsomustiedon opetuksen uskonnonopetuksen sijasta; tämä vakuuttava äänestystulos tulee ottaa ohjeeksi.

Kannatamme työryhmän ehdotusta, että päivänavauksia ei ole enää pakko järjestää. Päivänavaukset tulee lopettaa kokonaan, sillä uskonnolliset päivänavaukset eivät ole koululle yhteisiä tapahtumia, vaan oppilaita erottavia. Lukioasetuksessa tulee tehdä vastaavat muutokset.

Dosentti Jouni Luukkainen

Puheenjohtaja

Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)

Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI

Puh. (09) 191 51443, (09) 7534 703; jouni.luukkainen@helsinki.fi